

Ο ευθύς και ο πλάγιος λόγος

Ευθύς ονομάζεται ο λόγος που μεταδίδεται σε κάποιον αμετάβλητος και με τις ίδιες λέξεις που ειπώθηκε ή γράφτηκε:

π.χ. *Ἐγὼ δέ, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, πρόσθεν μὲν ἀκούων ἐζήλουν τήνδε τὴν πόλιν.
Ὁ δὲ ἔφη μένε οὖν παρ' ἡμῖν.*

Πλάγιος ονομάζεται ο λόγος που μεταδίδεται σε κάποιον αλλαγμένος και όχι με τις ίδιες λέξεις που ειπώθηκε ή γράφτηκε, λόγω της εξάρτησής του από κάποιο ρήμα λεκτικό, δοξαστικό, γνωστικό, αισθητικό, βουλευτικό ή ερώτησης ή απορίας:

π.χ. *Τῇ δὲ τρίτῃ ἤκων ἔλεγεν, ὅτι διαπεπραγμένος ἦκοι παρὰ βασιλέως δοθῆναι αὐτῷ
σῶζειν τοὺς Ἕλληνας.
Ἐπήρετο τὸν Ἀπόλλω τίνι ἂν θεῶν θύων σωθεῖη.*

1. Μετατροπή του λόγου από ευθύ σε πλάγιο

Κατά τη μετατροπή του λόγου από ευθύ σε πλάγιο σημειώνονται συντακτικές αλλαγές που εξαρτώνται από το είδος του ρήματος εξάρτησης (ρήμα λεκτικό, δοξαστικό, αισθητικό κλπ.), από τον χρόνο του (αρκτικό ή ιστορικό χρόνο) και από το είδος της πρότασης που μεταφέρεται από τον ευθύ στον πλάγιο λόγο (κύρια πρόταση κρίσης ή επιθυμίας, ευθεία ερώτηση, δευτερεύουσα πρόταση). Άλλες μεταβολές που γίνονται αφορούν στο πρόσωπο, στα χρονικά και τοπικά επιρρήματα και στις προσωπικές και κτητικές αντωνυμίες. Έτσι:

I. Οι κύριες προτάσεις κρίσης μετατρέπονται σε:

α. ειδική πρόταση μετά από ρήματα λεκτικά, γνωστικά και αισθητικά και στην έγκλιση του ευθέος λόγου, όταν το ρήμα εξάρτησης είναι κανονικά αρκτικού χρόνου, ή στην ευκτική του πλάγιου λόγου αντί της οριστικής, όταν το ρήμα εξάρτησης είναι ιστορικού χρόνου. Όμως η δυνητική οριστική και η δυνητική ευκτική του ευθέος λόγου διατηρούνται στον πλάγιο και ύστερα από ιστορικό χρόνο:

Ευθύς λόγος	Πλάγιος λόγος
<i>Ἀναγκαῖόν ἐστι βοηθεῖν τῇ πατρίδι. Ἵβριστῆς εἶ.</i>	<i>Εἶπεν ὅτι ἀναγκαῖόν εἶη βοηθεῖν τῇ πατρίδι. Λέγει, ὡς ὕβριστῆς εἰμι.</i>
<i>Οἱ στρατιῶται ἐν κινδύνῳ εἰσίν.</i>	<i>Ἔγνωσαν ὅτι οἱ στρατιῶται ἐν κινδύνῳ εἶεν.</i>
<i>Ὁ βασιλεὺς ἐν τοῖς σκευοφόροις ἐστίν.</i>	<i>Οἱ Ἕλληνες οὐκ ἤσθοντο ὅτι βασιλεὺς ἐν τοῖς σκευοφόροις εἶη.</i>

- β. ειδικό απαρέμφατο μετά από ρήματα λεκτικά, δοξαστικά και σπανιότερα γνωστικά και αισθητικά:

Ευθύς λόγος	Πλάγιος λόγος
Ἐκούσιος φαρμάκῳ ἀπέθανεν αὐτός. Εὐνούστατοι ἔσμεν τῷ δήμῳ. Ἐξαπιναίως κατείληπται ἡ πόλις.	Λέγουσί τινες ἐκούσιον φαρμάκῳ ἀποθανεῖν αὐτόν. Ἐδόκουν εὐνούστατοι εἶναι τῷ δήμῳ. Ἦσθοντο ἔξαπιναίως κατείληφθαι τὴν πόλιν.

- γ. κατηγορηματική μετοχή μετά από ρήματα γνωστικά και αισθητικά:

Ευθύς λόγος	Πλάγιος λόγος
Ἄγαθός εἰ, ὦ νεανία. Καὶ πλείῳ χρόνον διατρίβουσι τὸν πατέρα μου διαβάλλοντες.	Ἐγίγνωσκον τὸν νεανίαν ἀγαθὸν ὄντα. Ἀλκιβιάδης ἤσθάνετο αὐτοὺς καὶ πλείῳ χρόνον διατρίβοντας τὸν πατέρα αὐτοῦ διαβάλλοντας.

2. Οι κύριες προτάσεις επιθυμίας μετατρέπονται σε:

τελικό απαρέμφατο μετά από ρήματα βουλευτικά, κελευστικά, απαγορευτικά, ευχετικά κλπ.

Ευθύς λόγος	Πλάγιος λόγος
Εὐθύς λύετε τοὺς δεδεμένους. Ἦκωμεν ὡς πρωαίτατα εἰς τὸ εἰωθός.	Ἐκέλευσαν εὐθύς λύειν τοὺς δεδεμένους. Παρηγγείλαμεν ἀλλήλοις ἤκειν ὡς πρωαίτατα εἰς τὸ εἰωθός.

3. Οι ευθείες ερωτήσεις μετατρέπονται σε πλάγιες ερωτήσεις, διατηρώντας την αρχική ἐγκλιση ὕστερα από ρήμα εξάρτησης αρκτικού χρόνου ή μετατρέποντας την οριστική ή απορηματική υποτακτική σε ευκτική του πλάγιου λόγου μετά από ρήμα εξάρτησης ιστορικού χρόνου:

Ευθύς λόγος	Πλάγιος λόγος
Ποία ἡ κατάσταση εἰς ἡμῖν ἔσται τῆς στρατιᾶς; Τίς ἔστιν ὁ θόρυβος;	Θεάσαθε οἷα ἡ κατάσταση εἰς ἡμῖν ἔσται τῆς στρατιᾶς. Κῦρος ἤρετο τίς ὁ θόρυβος εἶη.

4. Οι δευτερεύουσες προτάσεις του ευθέος λόγου παραμένουν και στον πλάγιο λόγο δευτερεύουσες και η εκφορά τους εξαρτάται από το ρήμα εξάρτησης. Ἐτσι:

- α. Ὑστερα από ρήμα εξάρτησης αρκτικού χρόνου διατηροῦν την ἐγκλιση του ευθέος λόγου με πιθανή αλλαγή του προσώπου του ρήματος:

2. Μετατροπή του πλάγιου λόγου σε ευθύ

Κατά τη μετατροπή του πλάγιου λόγου σε ευθύ:

Παραλείπονται: οι ειδικοί σύνδεσμοι *ὅτι* και *ὡς*, τα ερωτηματικά μόρια *εἰ* και *ἐάν* και το ρήμα εξάρτησης.

Διατηρούνται: η οριστική, η δυνητική οριστική, η δυνητική ευκτική, η υποτακτική, οι ερωτηματικές αντωνυμίες, οι λέξεις που εισάγουν δευτερεύουσες προτάσεις και συνήθως ο χρόνος και η άρνηση.

Αντικαθίστανται: οι αναφορικές λέξεις εισαγωγής των πλάγιων ερωτήσεων από τις αντίστοιχες ερωτηματικές.

Μεταβάλλονται:

- α. Οι πλάγιες ερωτήσεις σε ευθείες ερωτήσεις (παράδειγμα 8).
- β. Η ειδική πρόταση, το ειδικό απαρέμφατο και η κατηγορηματική μετοχή σε κύρια πρόταση κρίσης και σε έγκλιση οριστική. Αντί για απλή οριστική έχουμε δυνητική οριστική ή δυνητική ευκτική, όταν το ειδικό απαρέμφατο και η κατηγορηματική μετοχή συνοδεύονται από το *ἄν* [Δυνητική ευκτική για αναφορά στο παρόν – μέλλον ή δυνητική οριστική για αναφορά στο παρελθόν] (παράδειγμα 1, 3-7, 9, 10)].
- γ. Το τελικό απαρέμφατο σε κύρια πρόταση επιθυμίας (παράδειγμα 2), που εκφέρεται με:
 - i. προστακτική, μετά από ρήμα κελευστικό ή απαγορευτικό
 - ii. προτρεπτική υποτακτική, μετά από ρήμα προτρεπτικό
 - iii. ευχετική ευκτική, μετά από ρήμα ευχετικό.
- δ. Η ευκτική του πλάγιου λόγου σε οριστική/υποτακτική.
- ε. Τα πρόσωπα των ρημάτων και οι αντωνυμίες, όπου επιβάλλεται, ανάλογα με το νόημα.
- στ. Ο υποθετικός σύνδεσμος *εἰ* σε *ἐάν*, *ἄν*, *ἤν*, όταν ο υποθετικός λόγος δηλώνει προσδοκώμενο ή αόριστη επανάληψη στο παρόν – μέλλον.
- ζ. Οι αναφορικές αντωνυμίες και τα αναφορικά επιρρήματα που εισάγουν πλάγιες ερωτηματικές προτάσεις στις αντίστοιχες ερωτηματικές αντωνυμίες και επιρρήματα (παράδειγμα 8).
- η. Στις χρονικοῦποθετικές και αναφορικοῦποθετικές προτάσεις που δηλώνουν το προσδοκώμενο και την αόριστη επανάληψη στο παρόν – μέλλον προστίθεται το αοριστολογικό *ἄν* μετά το στοιχείο εισαγωγής.
- θ. Το αντικείμενο του ρήματος εξάρτησης γίνεται κλητική προσφώνηση (όταν είναι πρόσωπο, παράδειγμα 2).

Παραδείγματα

1. Π.Λ.: Ούτος λέγει ὅτι Σωκράτης ἐν Ἀθήναις ἐστίν.
Ε.Λ.: Σωκράτης ἐν Ἀθήναις ἐστίν.
2. Π.Λ.: Κελεύει τοὺς στρατιώτας ἰέναι ἐπὶ τοὺς πολεμίους.
Ε.Λ.: Ἴτε, ὦ στρατιῶται ἐπὶ τοὺς πολεμίους.
3. Π.Λ.: Ἔγνωσαν οἱ στρατιῶται ὅτι ἐν κινδύνῳ εἶεν.
Ε.Λ.: Οἱ στρατιῶται ἐν κινδύνῳ εἰσί.
4. Π.Λ.: Ἀπεκρίναντο ὅτι πρόσθεν ἂν ἀποθάνοιεν ἢ τὰ ὄπλα παραδοῖεν.
Ε.Λ.: Πρόσθεν ἂν ἀποθάνοιμεν ἢ τὰ ὄπλα παραδοῖμεν.
5. Π.Λ.: Οὗτος ἔγνω τὴν πόλιν ἂν καταληφθεῖσαν.
Ε.Λ.: Ἡ πόλις ἂν κατελήφθη.
6. Π.Λ.: Ἀλέξανδρος λέγει εἶναι υἱὸς Διός.
Ε.Λ.: Υἱὸς Διός εἰμι.
7. Π.Λ.: Εἶπεν ὅτι οὐδενὶ ἂν ραδίως ἐπειθέτο.
Ε.Λ.: Οὐδενὶ ἂν ραδίως ἐπειθόμεν.
8. Π.Λ.: Οὐκ ἴσασι ὅ,τι ποιοῦσιν.
Ε.Λ.: Τί ποιοῦμεν;
9. Π.Λ.: Ἐλεγεν ὅτι πλοῖα αὐτοῖς παρεῖη, ὥστε, ὅποι βούλοιντο, ἐξαίφνης ἂν ἐπιπέσοιεν.
Ε.Λ.: Πλοῖα ὑμῖν πάρεστι, ὥστε, ὅποι ἂν βούλησθε, ἐξαίφνης ἂν ἐπιπέσοιτε.
10. Π.Λ.: Ἐλεγε μὴ θαυμάζειν, ὅτι πολλάκις αὐτοὺς συγκαλοῖη.
Ε.Λ.: Μὴ θαύμαζε, ὅτι πολλάκις ὑμᾶς συγκαλώ.

3. Οι υποθετικοί λόγοι στον πλάγιο λόγο – Η αναγνώρισή τους

Όταν ένας υποθετικός λόγος βρίσκεται στον πλάγιο λόγο, είναι δύσκολη ως αδύνατη η αναγνώρισή του. Για να τον αναγνωρίσουμε, χρειάζεται να τον μεταφέρουμε στον ευθύ λόγο. Τα χαρακτηριστικά του είναι: το **ρήμα εξάρτησης**, η **υπόθεση**, που μπορεί να αποτελείται από μία ή περισσότερες υποθετικές (ή χρονικοῦποθετικές ή εναντιωματικές ή αναφορικοῦποθετικές) προτάσεις, και η **απόδοση**, η οποία μπορεί να είναι μία ή περισσότερες. Η **απόδοση** μπορεί να είναι: ειδική πρόταση, ειδικό απαρέμφατο, κατηγορηματική μετοχή, τελικό απαρέμφατο και πλάγια ερώτηση.

Η μορφή του πλαγιασμένου υποθετικού λόγου καθορίζεται από το ρήμα εξάρτησης.

Έτσι:

A. Όταν το ρήμα εξάρτησης είναι αρκτικού χρόνου:

Η υπόθεση δε μεταβάλλεται. Η απόδοση παρουσιάζει τις μεταβολές που ισχύουν για όλες τις προτάσεις που βρίσκονται στον πλάγιο λόγο (βλέπε κεφ. Ε', σελ. 604). Επομένως, για να αναγνωρίσουμε τον πλαγιασμένο υποθετικό λόγο που εξαρτάται από αρκτικό χρόνο, ξεκινάμε από την αμετάβλητη υπόθεση και στη συνέχεια τρέπουμε την απόδοση σε ευθύ λόγο.

Παραδείγματα

Π.Λ.: *Τούτοις ἀποκρινόμεθα ὅτι τὰς πόλεις αὐτονόμους ἀφήσομεν, εἰ καὶ αὐτονόμους ἔχοντες ἐσπείσάμεθα.*

Ε.Λ.: *Αὐτονόμους ἀφήσομεν τὰς πόλεις, εἰ καὶ αὐτονόμους ἔχοντες ἐσπείσάμεθα (πραγματικό).*

Π.Λ.: *Κῦρος, εἰ ἐβίω, ἄριστος ἂν δοκεῖ ἄρχων γενέσθαι.*

Ε.Λ.: *Κῦρος, εἰ ἐβίω, ἄριστος ἂν ἄρχων ἐγένετο (μη πραγματικό).*

Π.Λ.: *Ὅρῶ, ἐάν τινες ἐκθέοντες τοὺς σφῆκας πειρῶνται θηρᾶν, ὑπὸ πολλῶν τυπτομένους.*

Ε.Λ.: *Ἐάν τινες τοὺς σφῆκας ἐκθέοντες πειρῶνται θηρᾶν, ὑπὸ πολλῶν τύπτονται (αόριστη επανάληψη στο παρόν/μέλλον).*

Π.Λ.: *Υπισχοῦνταί σοι ἀντὶ τούτων, ἦν βούλη ἡγεῖσθαι αὐτῶν καὶ ἦν οἱ θεοὶ ἴλεω ᾧσιν, ἐπιδείξειν σοι.*

Ε.Λ.: *Ἦν βούλη ἡγεῖσθαι ἡμῶν καὶ ἦν οἱ θεοὶ ἴλεω ᾧσιν, ἐπιδείξομέν σοι (προσδοκώμενο).*

B. Όταν το ρήμα εξάρτησης είναι ιστορικού χρόνου:

Στην περίπτωση αυτή ο υποθετικός λόγος μεταβάλλεται και ως προς την υπόθεση και ως προς την απόδοση. Όλα τα είδη γίνονται στην υπόθεση *εἰ* + ευκτική με εξαίρεση το είδος του μη πραγματικού που παραμένει *εἰ* + οριστική ιστορικού χρόνου (σπάνια, μπορεί να διατηρηθεί και η οριστική ή η υποτακτική της υπόθεσης).

Για να αναγνωρίσουμε τον πλαγιασμένο υποθετικό λόγο που εξαρτάται από ιστορικό χρόνο, ξεκινάμε από την απόδοση και, λαμβάνοντας υπόψη και το νόημα, βρίσκουμε το είδος του υποθετικού λόγου. Συγκεκριμένα, παρατηρούμε τα εξής:

- Τον υποθετικό λόγο της απλής σκέψης μπορούμε να τον καταλάβουμε εύκολα, καθώς η απόδοση θα είναι ρήμα σε δυνητική ευκτική ή δυνητική μετοχή ή δυνητικό απαρέμφατο. Όπως ξέρουμε η δυνητική ευκτική δε μεταβάλλεται στον πλάγιο λόγο. Επίσης, το δυνητικό απαρέμφατο και η δυνητική μετοχή δε θα μπορούσαν

να αντιστοιχούν σε δυνητική οριστική, γιατί τότε θα είχαμε το μη πραγματικό (και η υπόθεση, όπως είδαμε, θα ήταν αναλλοίωτη).

- Τον υποθετικό λόγο του προσδοκώμενου συχνά τον καταλαβαίνουμε εύκολα, διότι η απόδοσή του θα είναι τις περισσότερες φορές ειδική πρόταση με ευκτική μέλλοντα ή απαρέμφατο μέλλοντα ή μετοχή μέλλοντα ή τελικό απαρέμφατο (που όπως ξέρουμε αντιστοιχεί σε πρόταση επιθυμίας με προστακτική στον ευθύ λόγο).

Παρατήρηση

Προσοχή χρειάζεται για να μη συγχέουμε το είδος του προσδοκώμενου με τον υποθετικό λόγο του πραγματικού με σημασία προσδοκώμενου. Για να έχουμε πραγματικό με σημασία προσδοκώμενου, τις περισσότερες φορές η υπόθεση θα εκφέρεται με ευκτική μέλλοντα, οπότε στον ευθύ λόγο αντιστοιχεί σε οριστική μέλλοντα, άρα έχουμε το πραγματικό.

π.χ. *Ἔγνωσαν ὅτι, εἰ δώσοιεν εὐθύνας, κινδυνεύσοιεν ἀπολέσθαι* ⇨ η ειδική πρόταση αντιστοιχεί σε κύρια κρίσης με οριστική μέλλοντα (κινδυνεύσομεν). Η υποθετική έχει μέλλοντα, άρα δε θα μπορούσε να είναι υποτακτική στον ευθύ λόγο, ώστε να έχουμε το προσδοκώμενο. Άρα, *εἰ δώσομεν, κινδυνεύσομεν* ⇨ πραγματικό με σημασία προσδοκώμενου.

Προσοχή, λοιπόν, απαιτείται στους υποθετικούς λόγους που δηλώνουν:

- α. το πραγματικό,
- β. την αόριστη επανάληψη στο παρελθόν,
- γ. την αόριστη επανάληψη στο παρόν – μέλλον και αυτό γιατί κατά τη μετατροπή στον ευθύ λόγο τόσο το πραγματικό με την αόριστη επανάληψη στο παρόν – μέλλον, όσο και το πραγματικό με την αόριστη επανάληψη στο παρελθόν παρουσιάζουν κοινή εκφορά κατά τη μετατροπή στον ευθύ λόγο.

Στις περιπτώσεις αυτές λαμβάνουμε υπόψη το νόημα. Δηλαδή:

1. Αν στη μετάφραση του ευθέος λόγου αποδίδεται το νόημα με τη φράση «κάθε φορά που» + αρκτικός/ μελλοντικός χρόνος, θα έχουμε το είδος της αόριστης επανάληψης στο παρόν – μέλλον.
2. Αν αποδίδεται το νόημα με τη φράση «κάθε φορά που» + παρατατικός, θα έχουμε το είδος της αόριστης επανάληψης στο παρελθόν.
3. Αν αποδίδεται το νόημα με τη φράση «αν πράγματι...» ή αν περιγράφεται κάτι που έχει καθολική ισχύ, θα έχουμε το πραγματικό.

Έτσι στο παράδειγμα:

Ἔγνωσαν τοὺς πολίτας βλαπτομένους, εἰ κακῶς πάσχοι ἢ πόλις η κατηγορηματική μετοχή *βλαπτομένους* αντιστοιχεί σε κύρια κρίσεως με οριστική ενεστώτα. Δε θα μπορούσαμε όμως να αξιολογήσουμε το είδος ως υποθετικό λόγο της αόριστης επανάληψης στο παρόν – μέλλον, γιατί βάσει νοήματος περιγράφεται μια πράξη που έχει καθολική ισχύ. Αυτό δηλώνεται, αν αποδώσουμε τη μετάφραση στον ευθύ λόγο ως εξής: «Αν δεινοπαθεί η πόλη, πράγματι βλάπτονται οι πολίτες». Έτσι, η περίοδος στον ευθύ λόγο θα έχει ως εξής: *εἰ κακῶς πάσχει ἢ πόλις, βλάπτονται οἱ πολῖται*.

Παραδείγματα

Π.Λ.: *Ἀγησίλαος ἔλεγεν ὅτι, εἰ βλαβερὰ οὗτος πεπραχῶς εἶη, δίκαιος εἶη ζημιουῖσθαι.*

Ε.Λ.: *Εἰ βλαβερὰ πέπραχα, δίκαιός εἰμι ζημιουῖσθαι* (πραγματικό).

Π.Λ.: *Κλέων ἐπεσήμαινεν καὶ αὐτὸς ἄν, εἰ ἦρχε, ποιῆσαι τοῦτο.*

Ε.Λ.: *Καγὼ ἄν, εἰ ἦρχον, ἐποίησα τοῦτο* (μη πραγματικό).

Π.Λ.: *Εἶπεν ὅτι ἔλθοι ἄν εἰς λόγους, εἰ ὀμήρους λάβοι.*

Ε.Λ.: *Ἔλθοιμι ἄν εἰς λόγους, εἰ ὀμήρους λάβοιμι* (απλή σκέψη).

Π.Λ.: *Ἐδήλωσεν ὅτι ἔτοιμοί εἰσι μάχεσθαι, εἴ τις ἐξέρχοιτο.*

Ε.Λ.: *Ἔτοιμοί ἐσμεν μάχεσθαι, ἐάν τις ἐξέρχηται* (αόριστη επανάληψη στο παρόν και μέλλον).

Π.Λ.: *Τῷ οὖν Ἀπόλλωνι εὔξαντο τότε, εἰ σωθεῖεν, ἐκάστου ἔτους θεωρίαν ἀπάξειν εἰς Δῆλον.*

Ε.Λ.: *Ἐάν σωθῶμεν, ἐκάστου ἔτους θεωρίαν ἀπάξομεν εἰς Δῆλον* (προσδοκώμενο).

Π.Λ.: *Ἔλεγον ὅτι, εἴ τινα λάβοιεν, ἀπέκτεινον.*

Ε.Λ.: *Εἴ τινα λάβοιεν, ἀπέκτεινον* (αόριστη επανάληψη στο παρελθόν).